

РОЗДІЛ 6 ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.42

ПРО ДЕРЖАВНУ ПІДТРИМКУ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРОВИРОБНИКАМИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ

ABOUT THE STATE SUPPORT OF BIOFUEL PRODUCTION BY AGRICULTURAL PRODUCERS: ORGANIZATIONAL AND LEGAL ISSUES

Оболенська С.А.,

здобувач кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті здійснено науковий аналіз організаційно-правових питань державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками. Розглянуто такі заходи державної підтримки зазначених суб'єктів, як цінова, фінансова, податкова й організаційно-регуляторна підтримка. Внесено пропозиції щодо вдосконалення запровадження системи способів як позитивного, так і негативного стимулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

Ключові слова: біопаливо, сільськогосподарський товаровиробник, державна підтримка, «зелений» тариф.

В статье осуществлен научный анализ организационно-правовых вопросов государственной поддержки производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями. Рассмотрены такие средства государственной поддержки указанных субъектов, как ценовая, финансовая, налоговая и организационно-регуляторная поддержка. Внесены предложения по усовершенствованию внедрения системы способов как позитивного, так и негативного стимулирования производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями.

Ключевые слова: биотопливо, сельскохозяйственный товаропроизводитель, государственная поддержка, «зеленый» тариф.

In carrying out production and business activities, agricultural producers can deal with including the production of biofuels, – solid, liquid or gas fuel made from biologically renewable resources (biomass) that can be used as fuel or other fuel components. Given the use in conducting such activities biological organisms, the influence of climatic conditions, seasonality of current issues facing the state support this activity. Their study is essential both theoretical and practical importance.

The purpose of this article – on the basis of scientific analysis requirements of current legislation of Ukraine and existing doctrinal studies describe the organizational and legal issues of state support for the production of biofuels by agricultural producers substantiated proposals to improve their systems.

Among the types of state support of biofuel production by agricultural producers are: a) price (installation and use of „green” tariff for electricity generated from alternative sources), b) financial (provision of credit subsidies), c) tax (on dismissal manufacturers alternative energy from paying value added tax) and d) organizational and regulatory (positive and negative incentives of the production of „green” energy). However, each of these types of state support of agricultural producers of biofuels used in Ukraine are not fully given in legal regulation.

Necessary to improve the system of ways both positive and negative incentives the introduction of biofuels and agricultural commodity consumption, which may include: imperative requirement for the use of „green” energy from biofuels in agriculture; quotas for energy produced from biofuels, information support biofuel producers and others.

Key words: biofuels, agricultural producers, state support, „green” tariff.

При здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарські товаровиробники можуть займатися у т. ч. й виробництвом біопалива, тобто твердого, рідкого чи газового палива, що виготовляється з біологічно відновлювальної сировини (біомаси), яке може використовуватися як паливо або компонент інших видів палива. Зважаючи на використання при провадженні такої діяльності біологічних організмів, вплив на неї природно-кліматичних умов, її сезонність постають питання державної підтримки цієї діяльності. Їх опрацювання має важливе як теоретичне, так і практичне значення, оскільки вирішення організаційно-правових питань державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками дозволять активізувати його виготовлення останніми.

Окремі питання державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників як загалом, так і державної підтримки використання окремих альтернативних джерел енергії, вже вивчалися дослідниками-правознавцями [1; 2; 3; 4; 5]. Однак заходи організаційно-правової державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками комплексно до цього часу не висвітлювалися. Все викладене вказує на актуальність та своєчасність теми запропонованої наукової статті.

Метою статті є на підставі наукового аналізу приписів чинного законодавства України й існуючих доктринальних досліджень охарактеризувати організаційно-правові питання державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками з обґрунтуванням пропозицій щодо вдосконалення їх системи.

Переходячи до викладу основного матеріалу, зазначимо, що серед дослідників не склалося єдиної точки зору щодо поняття державної підтримки сільськогосподарства, сільськогосподарських товаровиробників. Так, авторські визначення розглянутих категорій наводять І. П. Сафонов [1, с. 3], Л. О. Панькова [2, с. 127], Т. В. Курман [3, с. 100] та ін. Проте, на наш погляд, найповнішим є визначення державної підтримки, сформульоване С. І. Марченко, на переконання якої державна підтримка товарного сільськогосподарського виробництва – це врегульована нормами права сукупність організаційних, економічних, правових та інших засобів (пільг та переваг), які надаються державою в особі уповноважених органів за рахунок державних коштів, або шляхом відмови держави від отримання певних доходів, суб'єктам господарювання, діяльність яких пов'язана з сільськогосподарським виробництвом, з метою забезпечення продовольчої безпеки

держави, розв'язання соціально-економічних проблем, сприяння соціальному розвитку сільських територій, відновлення та підтримання екологічної рівноваги територій [6, с. 137, 138].

У сфері державної підтримки сільського господарства й сільськогосподарських товаровиробників діють спеціальні нормативно-правові акти: Закони України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV [7] та «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09 лютого 2012 року № 4391-VI [8]. Однак, саме поняття «державна підтримка сільського господарства» й досі не одержало легального визначення в законодавстві України, про що цілком вірно зазначається в спеціальних юридичних дослідженнях [9, с. 29].

Учені наводять різноманітні групи способів державної підтримки сільського господарства: постійні й тимчасові; загальнодержавні й ті, дія яких поширюється на певну територію; загальні й спеціальні; внутрішні й зовнішні [10, с. 93, 94]; прямі й непрямі [11, с. 77]. Проте найпридатнішим для характеристики заходів державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками є поділ названих заходів виходячи з їх змісту, внаслідок чого виділяють наступні види державної підтримки сільського господарства: ціннова, страхова, фінансова, бюджетна, організаційно-регуляторна й податкова підтримка [12, с. 39, 40]. Охарактеризуємо ті з них, що притаманні сфері виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

Спочатку щодо цінкової підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, в аспекті чого охарактеризуємо правове регулювання застосування т. зв. «зеленого» тарифу в цій сфері.

Поняття «зелений» тариф закріплено у ст. 1 Закону України «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР [13] як спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, у т. ч. на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – вироблена лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями). Згідно ч. 1 ст. 171 розглядуваного Закону «зелений» тариф встановлюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП), на електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики, у т. ч. на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах) з альтернативних джерел енергії. Такий тариф встановлюється для кожного суб'єкта господарювання, який виробляє електричну енергію з альтернативних джерел енергії, за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об'єкта електроенергетики (або для кожної черги будівництва електростанції (пускового комплексу)).

Частинами 5 і 6 ст. 171 названого Закону регламентовано, що «зелений» тариф для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з біомаси чи біогазу, встановлюється на рівні роздрібного тарифу для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року, помноженого на відповідний підвищувальний коефіцієнт для «зеленого» тарифу. Розміри таких коефіцієнтів закріплені у ч. 12 ст. 171 Закону, згідно якої для електроенергії, виробленої з біомаси чи з біогазу, вони становлять для об'єктів або його черг/пускових комплексів, введених в експлуатацію: а) по 31 березня 2013 року включно – 2,30 (виключно для електроенергії, виробленої з біомаси), б) з 01 квітня 2013 року по 31 грудня 2014 року – 2,30, в) з 01 січня 2015 року по 30 червня 2015 року – 2,07, г) з 01 липня 2015 року по 31 грудня 2019 року – 2,30, д) з 01 січня 2020 року по 31 грудня 2024 року – 2,07 та е) з 01 січня 2025 року по 31 грудня

2029 року – 1,84. Вірно підкреслює М. М. Кузьміна, що наведені коефіцієнти на біогаз розповсюджуються тільки на об'єкти, введені в експлуатацію після 01 квітня 2013 року, але існують й проекти, введені й до цієї дати, що також потребують стимулювання їх діяльності [5, с. 233].

Зважаючи на наведені нормативні приписи Г. Д. Джумальдієва називає такі відмінні риси, притаманні «зеленим» тарифам: а) адресність (тариф затверджується НКРЕКП для кожного суб'єкта господарювання, що здійснює енергогенерацію на основі поновлюваних джерел енергії); б) диференційованість (окремий тариф встановлюється для кожного типу об'єкта електроенергетики, кожного виду поновлюваного джерела енергії, що використовується); в) строковість (пільгове ціноутворення діє до 01 січня 2030 року); г) умовність (застосування «зеленого» тарифу можливо лише при дотриманні умов, визначених чинним законодавством); д) наявність компенсаційного складника (застосування фіксованого коефіцієнту до тарифу, розмір якого залежить від конкретного способу «зеленої» генерації); е) обмеження нижньої межі тарифу [4, с. 121, 122].

Процедура затвердження «зеленого» тарифу, у т. ч. й для сільськогосподарських товаровиробників, визначена Постановою НКРЕКП «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності та приватних домогосподарств» від 02 листопада 2012 року № 1421, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2012 року за № 1957/22269 [14], що поширюється на суб'єктів господарювання, які отримали або мають намір отримати ліцензію на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії та виробляють таку енергію з використанням альтернативних джерел енергії.

Фіксований мінімальний розмір «зеленого» тарифу для названих суб'єктів встановлюється шляхом перерахування в євро «зеленого» тарифу, розрахованого згідно із Законом України «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР [13], станом на 01 січня 2009 року за офіційним валютним курсом Національного банку України на зазначену дату.

Викладене підкреслює вірність думки, що правова природа «зеленого» тарифу полягає в установленні фіксованої надбавки до вільної ціни [4, с. 124]. Проте існує проблема транспарентності отримання «зеленого» тарифу, на що звертається увага в юридичних публікаціях [5, с. 235].

До того ж законодавство України не визначає особливостей встановлення та застосування «зеленого» тарифу на біопаливо, що виробляється саме сільськогосподарськими товаровиробниками. Такі особливості можуть полягати, зокрема, в запровадженні спеціального підвищувального коефіцієнту до «зеленого» тарифу на біопаливо для сільськогосподарських товаровиробників, відповідні норми щодо чого слід включити до Закону України «Про електроенергетику».

Надалі охарактеризуємо такий різновид державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, як фінансова підтримка, що передбачає надання державою матеріальних ресурсів (переважно у вигляді грошових коштів) відповідним суб'єктам. За ст. 13 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV [7] фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу функціонує, зокрема, з використанням механізму здешевлення кредитів, що здійснюється в режимі кредитної субсидії, сутність якої полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Така кредитна субсидія надається на конкурсній основі за кредитами, залученими в поточному році, а також перехідними кредитами, залученими у попередні роки.

Кредитна субсидія надається позичальнику щомісяця, виходячи з суми фактично сплачених відсотків за відповідний період. При цьому розглядувана субсидія надається як за короткостроковими, так і середньостроковими й довгостроковими кредитами. Пункт 13.4. ст. 13 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV [7] містить імперативні приписи щодо цільового використання отриманих коштів субсидованого кредиту, згідно яких середньострокові та довгострокові кредити мають використовуватися на придбання, у т. ч. на умовах фінансового лізингу, основних засобів сільськогосподарського виробництва вітчизняного та іноземного виробництва, аналоги якого не виробляються в Україні, зокрема обладнання для переробки сільськогосподарських відходів та сировини, відходів заготівлі деревини лісу, у т. ч. в біопаливо та інші альтернативні види енергії, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України. Оскільки перелік такого обладнання до цього часу Кабінетом Міністрів України не затверджено, то це фактично унеможливило реалізацію наведеного нормативного припису щодо організації виробництва біопалива.

Аналогічно й на підзаконному рівні Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» від 29 квітня 2015 року № 300 [15] компенсації відсоткових ставок за кредитами, залученими саме для покриття витрат на придбання обладнання для переробки сільськогосподарських відходів та сировини, відходів заготівлі деревини лісу, у т. ч. у біопаливо та інші альтернативні види енергії, в даний час не передбачено.

Щодо податкової підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, то вона полягає в наявності спеціальних приписів податкового законодавства України, якими встановлено особливі правила оподаткування у сфері виробництва біопалива. Так, згідно із п. 197.16 ст. 197 Податкового кодексу України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI [16] звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції із ввезення на митну територію України устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючого обладнання і матеріалів, тощо. При цьому уточнено, що такі операції звільняються від оподаткування, якщо ці товари застосовуються платником податку для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні.

Перелік розглянутих товарів визначено Постановою Кабінету Міністрів України «Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій» від 30 березня 2016 року № 293 [17]. Однак у цьому переліку обладнання й устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаюче обладнання і матеріали, обладнання та матеріали для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії, у т. ч. й сільськогосподарськими товаровиробниками, не зазначено. А звідси застосувати наведені податкові пільги щодо податку на додану вартість у даний час сільськогосподарські товаровиробники не мають можливості.

Однак п. 2 підрозділу 2 «Особливості справляння податку на додану вартість» Розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI [16] передбачено, що тимчасово, до 01 січня 2019 року, звільняються від сплати податку на додану вартість операції з: а) постачання техніки, обладнання, устаткування, визначених ст. 7 Закону України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 року

№ 1391-XIV [18], на території України; б) імпорту за кодами УКТ ЗЕД, визначеними ст. 7 вказаного Закону, техніки, обладнання, устаткування, що використовуються для реконструкції існуючих і будівництва нових підприємств з виробництва біопалива, якщо такі товари не виробляються та не мають аналогів в Україні.

Оскільки інших нормативних приписів щодо податкової підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками законодавство України не містить, то можна стверджувати, що таким особам лише на строк до 01 січня 2019 року надано податкові пільги щодо звільнення від сплати податку на додану вартість операцій з постачання, визначених ст. 7 Закону України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 року № 1391-XIV [18] техніки, обладнання, устаткування як на території України, так і їх імпорту з інших країн. Має рацію М. М. Кузьміна, що існує проблема передбачуваності податкових пільг для суб'єктів альтернативної енергетики. Законодавство передбачає введення податкових пільг на ввезення обладнання для проектів альтернативної енергетики, але процедура їх отримання є досить складною [5, с. 235].

Наостанок охарактеризуємо такий вид державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, як організаційно-регуляторна. Вона полягає в стимулюванні не лише безпосереднього виробництва біопалива названими особами, а й у спонуканні до його використання різноманітних суб'єктів, з приводу чого в юридичній літературі висловлюються наступні міркування.

Так, Г. Д. Джумагельдієва зазначає, що правові способи стимулювання альтернативної енергетики в залежності від характеру регулюючого впливу поділяються на заходи стимулювання: а) позитивного (спрямовані на створення сприятливого правового режиму функціонування суб'єктів альтернативної енергетики) й б) негативного (спонукають учасників енергетичного ринку до розширення сфери використання «зеленої» енергії) [19, с. 13]. При цьому до позитивних способів належать: а) встановлення пільгового (спрощеного) порядку отримання документів дозвільного характеру (спеціальних дозволів на використання природних ресурсів, дозволів на діяльність з виробництва «зеленої» енергії, виробництво генеруючих установок, електричних мереж та ін.); б) забезпечення гарантій збуту «зеленої» енергії (включення до складу суб'єктів енергоринку, отримання доступу до електричних мереж та ін.); в) цільове державне фінансування; г) правове регулювання порядку ціноутворення та ін. Негативні способи стимулювання включають: закріплення імперативної вимоги про використання конкретного виду «зеленої» енергії у певній галузі економіки; правове регулювання ціноутворення на традиційну енергію; встановлення квот на використання енергії, виробленої на основі різних джерел енергії; правове забезпечення використання вторинних енергетичних ресурсів [4, с. 112, 116, 126, 127, 130].

Окрім наведеного, для стимулювання впровадження відновлюваних джерел енергії в багатьох країнах ЄС застосовуються різноманітні форми підтримки, серед яких: 1) субсидії, пільгове кредитування [20]; 2) законодавчий припис забезпечити відповідну частку альтернативної енергії в загальному енергобалансі до встановленого строку, а також розподіл лімітів для кожного виду енергії; 3) система «зелених» сертифікатів, згідно якої в разі невиконання виробником електроенергії встановленої квоти продукування енергії з альтернативних джерел він має купити «зелений» сертифікат на ринку або заплатити штраф; 4) інформаційна підтримка [21, с. 201, 202].

Підсумовуючи розгляд організаційно-правових питань державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками зазначимо, що серед видів такої підтримки виділяються: а) цінова (встанов-

лення та застосування «зеленого» тарифу на електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел), б) фінансова (надання кредитних субсидій), в) податкова (щодо звільнення виробників енергії з альтернативних джерел від сплати податку на додану вартість) й г) організаційно-регуляторна (позитивне й негативне стимулювання виробництва «зеленої» енергії). Проте кожен із названих видів державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками застосовується в Україні не повною мірою, зважаючи на недосконалість відповідного правового регулювання.

Потребує вдосконалення система запровадження способів як позитивного, так і негативного стимулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками та його споживання. Серед них можуть

бути: а) імперативна вимога щодо використання «зеленої» енергії з біопалива у сфері сільського господарства; б) встановлення квот на використання енергії, виробленої на основі біопалива (приміром, для обігріву приміщень в сільській місцевості); в) встановлення обов'язкової квоти додавання біодизеля (біоетанола) в нафтове паливо. Важливим заходом організаційно-регуляторної підтримки є інформаційна підтримка виробників біопалива, що може здійснюватися, зокрема, системою сільськогосподарських дорадчих служб.

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямі порушених проблем може бути використання отриманих результатів у майбутніх дослідженнях, а також характеристика інших правових питань виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сафонов І. П. Правова регламентація державної підтримки аграрних товаровиробників : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.06 «земельне право ; аграрне право ; екологічне право ; природоресурсне право» / І. П. Сафонов ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2007. – 20 с.
2. Панькова Л. О. Організаційно-правові засади державної підтримки сільськогосподарських виробників / Л. О. Панькова / за заг. ред. В. І. Семчика, П. Ф. Кулиничка. – К. : ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – С. 127–138.
3. Курман Т. В. До питання про правове регулювання державної підтримки аграрних товаровиробників / Т. В. Курман // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Національна юридична академія України. – 2008. – Вип. 97. – С. 97–101.
4. Джумагельдієва Г. Д. Правовое обеспечение энергосбережения : монография / Г. Д. Джумагельдієва ; Институт экономико-правовых исследований НАН Украины. – Донецк : Юго-Восток, 2011. – 376 с.
5. Кузьміна М. М. Проблеми правового регулювання ринку альтернативної енергетики / М. М. Кузьміна // Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21 березня 2014 року) / редкол. С. М. Прилипко, Ю. Є. Атаманова, С. В. Глібо, К. В. Єфремова. – Х. : НДІ ПЗІР, 2014. – С. 233–235.
6. Марченко С. І. Організаційно-правові питання товарного сільськогосподарського виробництва в Україні : монографія / С. І. Марченко. – К. : ВГЛ «Обрії», 2010. – 200 с.
7. Про державну підтримку сільськогосподарства України : Закон України від 24 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
8. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 09 лютого 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 41. – Ст. 491.
9. Курман Т. В. Поняття, ознаки, основні категорії та принципи продовольчої безпеки / Т. В. Курман // Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України : монографія / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. – Х. : ФОРМ ШЕВЧЕНКО С. О., 2013. – С. 9–36.
10. Кожух М. С. Господарсько-правове забезпечення державної продовольчої політики : монографія / М. С. Кожух ; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2015. – 200 с.
11. Правові проблеми публічно-приватного партнерства в аграрних і земельних відносинах : монографія / за ред. В. І. Семчика, П. Ф. Кулиничка. – К. : Наукова думка, 2015. – 200 с.
12. Статівка А. М. Аграрне право (оглядові лекції, нормативно-правові акти) : навчальний посібник / А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич. – Х. : Юрайт, 2014. – 352 с.
13. Про електроенергетику : Закон України від 16 жовтня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 1. – Ст. 1.
14. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності та приватних домогосподарств : Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики від 02 листопада 2012 року № 1421 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 92. – Ст. 3757.
15. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 300 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 40. – Ст. 1191.
16. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
17. Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 293 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 31. – Ст. 1242.
18. Про альтернативні види палива : Закон України від 14 січня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 12. – Ст. 94.
19. Джумагельдієва Г. Д. Правове забезпечення енергозбереження : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук за спец. 12.00.04 «господарське право ; господарське процесуальне право» / Г. Д. Джумагельдієва ; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2012. – 32 с.
20. Гелетуша Г. Г. Государственное регулирование развития биоэнергетики в странах Европы и США / Г. Г. Гелетуша, Т. А. Железная // Промышленная теплотехника. – 2002. – № 4. – С. 81–88.
21. Кузьміна М. М. Господарсько-правове забезпечення виробництва енергії з альтернативних джерел / М. М. Кузьміна // Галузева економічна політика держави : проблеми правового забезпечення : кол. монографія / за наук. ред. Д. В. Захихайла. – Х. : Юрайт, 2013. – С. 187–206.